

W. Michielsen.

Handtekening Michielsen (1877)

Een buitenbezittingse radja

Herinneringen van W.J.M. Michielsen

(1844-1926)

Ingeleid en bezorgd door

W.R. HUGENHOLTZ

Hilversum

Verloren

2015

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt dankzij financiële steun van de J.E. Juriaanse Stichting, Stichting Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, Stichting Directie der Oostersche Handel en Reederijen en Stichting Vaderlandsch Fonds ter aanmoediging van 's-Lands Zeedienst.

Afbeeldingen op het omslag: foto van familie Michielsen zie p. 21 en brug getekend door Mieneke Michielsen zie p. 282. Op de binnenzijde: Kaart der Stoomvaartdiensten van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij (2e halfjaar 1913) uit: J.N.F.M. a Campo, *Engines of Empire. Steamshipping and State Formation in Colonial Indonesia* (Hilversum 2002).

ISBN 978-90-8704-508-1

© 2015 W.R. Hugenholtz & Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Omslagontwerp: Frederike Bouten, Utrecht
Typografie: Rombus, Hilversum
Druk: Wilco, Amersfoort

Afgezien van de foto van het standbeeld van Nino Bixio, die afkomstig is van Wikimedia Commons, komen alle afbeeldingen uit particulier bezit.

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publishers.

Inhoud

Inleiding	7
Naar de Oost	9
Atjeh	11
Sumatra's Oostkust	14
Tjong A Fie	16
Huwelijk	18
Batavia	23
Afscheid van Indië	27
Den Haag	29
Overlijden	32
Tekstverantwoording	35
Herinneringen van W.J.M. Michielsen (deel I)	37
Herinneringen van W.J.M. Michielsen (deel II)	164
Levensloop van W.J.M. Michielsen in jaartallen	314
Woordenlijst	316
Personenregister	322

Inleiding

Maatschappelijk bekeken omvat de levensloop van W.J.M. Michiels het verhaal van een simpele kajuitsjongen die in de negentiende eeuw wist op te klimmen tot een hoge Indische bestuursambtenaar. Hij kwam uit een nette, maar eenvoudige katholieke familie en genoot in zijn vroege jeugd een strenge en degelijke opvoeding. Lang heeft hij echter niet in de schoolbanken gezeten, want op jonge leeftijd – hij was toen dertien jaar oud – ging hij naar zee, wat toen werd gezien als de beste oplossing voor deze weerbarstige ondeugd. Een eigengereid karakter en een goed stel hersenen bepaalden zijn wonderlijk fortuin. Na eerst een aantal jaren in bescheiden posities de wisselvalligheden van het leven te hebben meegemaakt, vond hij op 24-jarige leeftijd als Indisch ambtenaar zijn draai en maakte vervolgens een fraaie carrière. Hij was zelfs kortstondig waarnemend vicepresident van de Raad van Nederlands-Indië, de hoogste ambtelijke functie in het Indische bestuursbestel. Zijn loopbaan in de Oost vond plaats in de zogeheten buitenbezittingen, waar hij als bestuurder met straffe hand regeerde. Wegens zijn autoritaire optreden als ambtenaar, tot in de Raad van Indië toe, werd hij later getypeerd als in wezen een buitenbezittingse radja.¹

Op hoge leeftijd zette Michiels zich aan het schrijven van zijn memoires om zijn vele belevenissen voor het nageslacht vast te leggen. Zelf spreekt hij in zijn voorwoord over de zeventig jaren die achter hem liggen en er zijn meer aanwijzingen in de tekst dat hij in 1914 of begin 1915 met schrijven is begonnen (zo vermeldt Michiels de Eerste Wereldoorlog als een feit). Het bijzondere is dat hij zijn memoires niet met de hand schreef, zoals toen gebruikelijk was, maar uittypete. De schrijfmachine bood hem de mogelijkheid deze lastige maar niet onwelgevallige klus te ondernemen, aangezien het schrijven met de pen, zoals hij zelf vermeldt, bij hem spoedig leidde tot een schrijfkrimp met alle onduidelikheden van dien. Hij had zich in de voorafgaande periode op dit apparaat bekwaamd en na enige tijd durfde hij de stap te nemen om zijn herinneringen aan het papier toe te vertrouwen.

Michiels kon terugkijken op een bewogen leven en hij doet daarvan met verve verslag. Hij beschikte over een uitstekend geheugen en een grote verbeeldingskracht, en in een aantrekkelijke stijl verhaalt hij, met veel oog voor detail, wat hem zoal is overkomen. Hoe goed zijn geheugen ook geweest moge zijn, het is duidelijk dat hij over een omvangrijk persoonlijk archief moet hebben beschikt

1 *De Sumatra Post*, 3 mei 1904.

en daarvan dankbaar gebruik heeft gemaakt. Zo citeert hij bijvoorbeeld van tijd tot tijd uit officiële documenten. Ook kan het niet anders of hij heeft in zijn tijd als scheepjongen een soort logboek bijgehouden, want hij beschrijft zijn zeereizen met zo'n precisie en geeft zo veel details – zo vermeldt hij dat op zijn eerste zeereis de Kaap op 37° zuiderbreedte werd gepasseerd – dat het moeilijk voorstelbaar is dat een zeventigjarige zich al die bijzonderheden nog zo helder voor de geest weet te halen.

Er bestaan twee gebonden delen van zijn getypte herinneringen. Het eerste telt 339 bladzijden (in feite 355 door een kortstondige vreemde nummering vanaf pagina 52) en het tweede 410 bladzijden. Deel 1 handelt over zijn vroege jeugd in Breda, zijn drie zeereizen naar Indië en zijn wederwaardigheden op Java nadat hij had besloten de zee vaarwel te zeggen. Deel 2 gaat over zijn tijd als beginnend bestuursambtenaar, eerst op Celebes en vervolgens op Sumatra. Beide delen zijn door zijn dochter Mienke ingebonden en op zijn aanwijzing van enkele illustraties voorzien. Het zijn ontroerende tekeningen van objecten die zij zich met fantasie moest voorstellen, zoals de riante blotto² die hij ontwierp om verre tochten langs de kust te kunnen maken (Noord-Celebes) en de brug van gedraaid ijzerdraad die hij construeerde om een belangrijke, maar soms wegens bandjirs³ kolkende rivier te kunnen oversteken (West-Sumatra). De tekeningen zijn in deze uitgave opgenomen.

Nu zijn er twee merkwaardige, bijna raadselachtige feiten waarvoor een goede verklaring ontbreekt. De memoires houden op in 1875, terwijl Michielsen in de slotregel van het tweede deel aankondigt in een derde deel over zijn lotgevallen en avonturen in Atjeh (Noord-Sumatra) te zullen vertellen. Misschien heeft hij inderdaad een begin gemaakt met het derde deel (of zelfs grotendeels voltooid), maar die tekst is dan verloren gegaan. Daarnaast is er behalve deze twee getypte en ingebonden delen van zijn particuliere archief niets meer over; slechts wat foto's uit familiebezit en wat ingesloten krantenknipsels alsmede een brief van de bekende indoloog N. Adriani zijn bewaard gebleven.⁴

De brief, gedateerd 23 november 1916, gaat over het tweede deel, dat Adriani met veel genoegen had gelezen en onder dankzegging aan Michielsen retourneerde, en zal om die reden destijds in het tweede deel zijn bijgesloten.⁵ Door enkele opmerkingen in de brief is duidelijk dat Adriani het tweede deel in zijn huidige vorm heeft gelezen. Hij refereert daarin namelijk zowel aan diens verblijf in de binnenlanden van Noord-Celebes als aan de bestuurlijke perikelen die zich afspeelden in West-Sumatra. Michielsen heeft de twee delen dus in twee jaar tijd geschreven. En ook al lag het, naar eigen zeggen, niet in zijn bedoeling om een uit-

2 Blotto is een vaartuig gemaakt van een uitgeholde boomstam met twee drijvers.

3 Bandjir is een overstroming.

4 De beide getypte delen met ingesloten stukken zijn in particulier bezit.

5 Waarom Michielsen zijn memoires aan Adriani ter lezing heeft gegeven, is niet bekend. De laatste liet in zijn voornoemde brief weten: '[...] Ik heb het boek met bijzonder genoegen gelezen en dank U voor de vriendelijkheid waarmee U het mij ter leen heeft afgestaan. [...] Ik zou bijzonder graag willen dat U dat hoofdstuk over de Tominiboet nog eens ergens plaatste, bv. in "De Indische Gids". Het is zoo vlot geschreven en geeft zulk een goeden kijk op de toestanden van vroeger, dat het de uitgave ten volle waard is. [...]']

voerige autobiografie te schrijven, bij een daadwerkelijke voltooiing van zijn volledige memoires zou een zeer omvangrijk boekwerk zijn ontstaan.

Omdat de memoires van Michielsens onvolledig zijn, wil ik in deze inleiding, na een korte samenvatting van de eerste 31 jaar van zijn leven, iets meer vertellen over zijn levensloop na 1875 (het laatste jaar van zijn aantekeningen). Het is niet de bedoeling een gedetailleerde aanvulling te geven op zijn eigen onvoltooide relaas, maar ik wil wel kort stilstaan bij enkele saillante gebeurtenissen die zich in zijn latere leven hebben voorgedaan. Zo krijgt de figuur van ‘buitenbezittingse radja’ scherper gestalte en leren we hem ook door de ogen van anderen kennen. Deze inleiding dient slechts als bescheiden complettering van het omstandige verhaal dat Michielsens ons in twee delen heeft nagelaten. In een bijlage staan de hoofdpunten van zijn leven op jaartal weergegeven.

Michielsens in de jaren dat hij zijn memoires schreef.

Naar de Oost

Willem Jan Maria Michielsens⁶ werd op 29 augustus 1844 in Breda geboren, in een gezin met elf kinderen, van wie twee vroegtijdig kwamen te overlijden, zodat hij opgroeide met acht broers en zusters. In 1858, toen Michielsens het ouderlijk huis al had verlaten, stierven drie van zijn zusjes alsmede zijn vader; iets wat hij pas vernam na terugkeer van zijn eerste zeereis. In het bijzonder zijn oudste broer Leo (1837) heeft later in zijn Indische leven een belangrijke rol gespeeld en hij komt in de memoires ook herhaaldelijk voor. Over zijn familie en zijn jeugd in de vestingstad Breda verhaalt Michielsens met grote warmte en hij wijdt er in zijn herinneringen een uitgebreid hoofdstuk aan.

Door een ongeluk met een pistooltje verloor hij in oktober 1856 de wijsvinger van zijn linkerhand, waardoor hij ongeschikt werd voor alle militaire diensten en zijn droom van een carrière bij de Marine vervloog. Het jaar daarop werd hij als

⁶ Dit is zijn naam bij de aangifte van zijn geboorte. Soms wordt de onjuiste variant Willem Jan Marie Michielsens gehanteerd. In zijn overlijdensadvertentie staat weer correct Willem Jan Maria Michielsens.

kajuitsjongen aangenomen, varende zonder gage. Over zijn eerste lange scheepsreis naar Indië en zijn verschillende wederwaardigheden aldaar verhaalt Michielsens uitvoerig. Hieruit blijkt dat hij als knaap het leven en de gebruiken aan boord opmerkelijk gedetailleerd heeft geobserveerd. Er volgden nog meer zeereizen naar Indië, en tijdens de derde reis besloot hij in Soerabaja (Oost-Java) van boord te gaan om daar zijn geluk te beproeven.

Dat was in 1861 en de situatie op Java was weinig florissant door de economische crisis die daar toen heerste. Op verschillende manieren probeerde Michielsens aan een baan te komen (en te behouden). Eerst was hij werkzaam als opzichter bij diverse tabaksondernemingen en vervolgens was hij betrokken bij de aanleg van de spoorweg Semarang-Vorstenlanden. Ook was hij nog kortstondig actief bij de aanleg van de paardentram in Batavia. Dit alles staat beschreven in het eerste deel van zijn memoires.

Een keerpunt in zijn leven vormde het jaar 1867, toen Michielsens zowel het klein- als grootambtenaarsexamen wist te behalen en voor hem een carrière bij het Binnenlands Bestuur in het verschiet lag, een mogelijkheid die hij ten volle heeft aangegrepen. Dat hij naast zijn dagelijkse werkzaamheden en nagenoeg geheel op eigen kracht in december 1867 voor beide examens wist te slagen is een prestatie van formaat en bewees niet alleen zijn grote studiezijn bij een geringe schoolopleiding, maar ook een heldere geest die zich de vele uiteenlopende onderwerpen gemakkelijk eigen wist te maken.

In 1868 aanvaardde Michielsens een positie als ‘ambtenaar ter beschikking’ in de residentie Menado (Noord-Celebes). Met zijn post in het onogelijke gehucht Tilamoeta begon zijn ambtelijke carrière. Hij moest zich weten te redden in allerlei ongewone en primitieve situaties en vertelt daarover smakelijk. Spectaculair is bijvoorbeeld zijn expeditie naar het Posso-meer in de binnenlanden van Celebes in 1869, een gebied dat hij als tweede Nederlander aanschouwde en waarvan hij als eerste geografische opnamen maakte. De expeditie met al zijn moeilijkheden wordt in memoires levendig beschreven. Van deze bijzondere onderneming is later aan de hand van zijn beknopte aantekeningen door de eerder genoemde Adriani een publicatie verzorgd.⁷

De ervaringen op zijn tweede standplaats Palembang (West-Sumatra), waar hij als controleur werkzaam was, worden overheerst door de langdurige strijd die hij als jong en bestuurlijk nog onervaren ambtenaar uitvocht met het oude en sluwe hoofd Toeankoe nan Tinggi, een figuur die in zijn district een haast onbepaalde macht uitoefende en deze positie onrechtmatig aan zichzelf en de zijnen ten goede deed komen (‘knevelarij der bevolking’), een machtsmisbruik dat Michielsens niet tolereerde en dus bestreed. Deze strijd, die tot in Batavia zou doorklinken, heeft Michielsens in zijn voordeel weten te beslechten, maar het was een harde leerschool voor hem en heeft veel van zijn tijd, vernuft en standvastigheid gevergd.

In West-Sumatra nam Michielsens deel aan een tweede expeditie. Hij vergezel-

7 N. Adriani (ed.), ‘De reis van den heer W.J.M. Michielsens naar het Posso-Meer, 12-17 Juli 1869’, *De Indische Gids* 35 (Amsterdam 1913) II, 1612-1618.

de in juni-juli 1875 de resident van de Padangse Bovenlanden G. du Rij van Beest Holle op diens reis naar de toen nog onafhankelijke Kamparlanden. Deze tocht naar het binnenland werd ondernomen omdat de hoofden van die vrijwel onbekende landen bij herhaling hadden verzocht om onder direct bestuur te mogen worden gebracht. Het was een reis waarin vele lastige, soms gevaarlijke hobbels moesten worden genomen. Men krijgt uit de memoires van Michielsens de indruk, wellicht niet ten onrechte, dat hij geen hoge dunk had van het praktische vermogen van de resident (op wiens dochter Kitty hij in die tijd verliefd was). Zo werd hij de uitvinder van ‘roti Kampar’, een speciaal gedroogd brood dat in trommels lang goed bleef, omdat de resident geen rijst verdroeg en er in de binnenlanden geen bakker was.

In juni 1875 werd Michielsens benoemd tot controleur 1e klasse in Atjeh (Noord-Sumatra), maar pas eind december van dat jaar verliet hij Padang – zijn superieuren zagen hem wegens zijn deskundigheid niet graag vertrekken – om begin januari 1876 zijn bestuurlijke werkzaamheden aan te vatten in Marasa en de VI Moekims. Hij werd tijdelijk toegevoegd, boven het bestaande bestuurscorps, aan het militaire tevens civiele gezag van Atjeh. Met deze overgang eindigt het tweede deel van zijn memoires en betreden we het niet door hem beschreven verleden.

Atjeh

Van zijn verrichtingen als controleur in Atjeh weten we weinig, omdat de memoires immers bij deze functie ophouden, maar we weten wel dat Michielsens aan zijn verblijf aldaar een eervolle Italiaanse onderscheiding overhield. Deze onderscheiding had te maken met de historische figuur van generaal Nino Bixio (boezemvriend van de roemruchtige Garibaldi), een in Italië gevierd man, die een grote bijdrage had geleverd aan de eenwording van zijn vaderland, met de verovering van Rome in 1870 als slotakte.⁸

Toen Michielsens in 1876 in Atjeh voet aan wal zette, was die regio in feite nog oorlogsgebied en het ressort waar hij als controleur zou gaan werken, bestond uit een stuk land van beperkte omvang dat door een reeks militaire versterkingen werd beschermd. De strijd die drie jaar eerder was uitgebroken tussen de Nederlandse koloniale mogendheid en het Atjehse sultanaat was allesbehalve beslecht en het door het Nederlands-Indische leger veroverde grondgebied stond onder druk van niet-aflatende aanvallen van de Atjehse tegenstander. De opperbevelhebber, tevens civiel gezagvoerder, was toen generaal-majoor G.B. Wiggers van Kerchem. Het was de fase in de Atjeh-oorlog van een militair afwachtende houding, waarin van Nederlandse zijde geen offensieve operaties werden ondernomen, maar er wel voortdurend schermutselingen plaatsvonden.

De relatie met het onafhankelijke sultanaat Atjeh was altijd al problematisch

⁸ G. Garibaldi (1807-1882) is de bekende symbolische figuur van de Italiaanse eenwording, maar N. Bixio (1821-1873), geboren te Genua, geniet in Italië ook een grote reputatie als vrijheidsstrijder.

geweest. Toen in 1873 aan een ultimatum van gouverneur-generaal J. Loudon geen gehoor werd gegeven, verklaarde deze de sultan de oorlog. Een strafexpeditie werd uitgerust, de zogeheten eerste Atjeh-expeditie, die plaatsvond in april 1873 met een landing op 8 april, gevolgd door heftige gevechten met de Atjehers, de dood van opperbevelhebber J.H.R. Köhler op 14 april, en het vertrek der troepen uit die regio op 25 april. Deze expeditie liep uit op een groot echec voor het Nederlands-Indische leger wegens de onverwacht grote tegenstand van de Atjehers.

Onmiddellijk werd een tweede expeditie uitgerust, aanzienlijk groter van omvang, met een uitgebreide troepenmacht en veel zwaardere bewapening. Nino Bixio voer in die tijd in de Oost als gezagvoerder van het in maart 1873 van stapel gelopen stoomschip *Maddaloni*.⁹ Hij deed dit om de kost te verdienen voor zijn gezin in Italië omdat hij aan de Italiaanse vrijheidsstrijd weinig kapitaal had overgehouden. Bixio bood de Nederlands-Indische regering zijn moderne schip ter verhuur aan om troepen naar Atjeh over te brengen. De tweede Atjeh-expeditie vond plaats in de periode november 1873-april 1874.

Kort na vertrek uit Soerabaja brak er cholera uit aan boord van de *Maddaloni*, die eerst slachtoffers onder de troepen eiste en later ook onder de bemanning van Bixio. Nadat het ongelukkige vaartuig Atjeh had bereikt, de troepen op 10 december 1873 waren gedebarkeerd en het schip was gereinigd en gedesinfecteerd, werd Nino Bixio zelf getroffen door de cholera. Zijn gezondheid was in die tijd al niet sterk en op 16 december 1873 stierf hij aan de gevreesde ziekte aan boord van zijn schip, vlak voor de rede van Atjeh. De verslagenheid onder de Italianen was groot.

Zijn lijk moest zo spoedig mogelijk worden begraven om het dan later te kunnen ophalen en dit geschiedde in een ijzeren waterketel op het strand van het eiland Poeloe Toean, niet ver van de kust van Atjeh. Toen de volgende dag de bemanning van de *Maddaloni* een laatste groet aan hun geliefde gezagvoerder wilde brengen, bleek het graf te zijn opgegraven en het omhulsel verdwenen. De Atjehers hadden lijkroof gepleegd en toen zij niet vonden wat zij zochten, begroeven zij vervolgens de ketel met het stoffelijk overschot op een andere plek. Aan deze exercitie hielden zij wel een cholera-plaag over, die vele doden onder de bevolking tot gevolg had.

Mede op aandringen van de Italiaanse regering en de Genuese gemeenschap werden er, toen het gebied eenmaal onder Nederlandse controle was, zoektochten ondernomen om de resten van Bixio te vinden en aan kapitein A. Bardok kwam de eer toe de eerste beenderen alsmede de waterketel te hebben gevonden. Een nadere zoektocht op 7 april 1873 leidde tot een bloedbad bij de Nederlands-Indische patrouille door een onverwachte aanval van de Atjehers. De zoektocht werd gestaakt en verdere naspeuringen werden aan het civiel gezag overgedragen.

In februari 1877 wist controleur Michielsen op aanwijzing van de inlandse bevolking nog enige beenderen te vinden waarvan kon worden aangenomen dat zij tot Bixio's stoffelijk overschot hadden behoord. Op de plaats waar de beende-

9 Veel over Nino Bixio is ontleend aan het gedetailleerde en informatieve levensbericht van H.D. Levyssohn Norman, 'Nino Bixio', *De Gids*, mei 1886, 205-238.

Standbeeld van Nino Bixio in Genua.

ren werden aangetroffen, was volgens de bevolking namelijk nooit eerder een lijk begraven, omdat de natuurlijke gesteldheid zich daartoe heel slecht leende. De plek waar Bixio was begraven, werd immers regelmatig door de zee overspoeld en omgewoeld, waardoor de beenderen zich verspreidden en grotendeels in zee verdwenen.

De verzamelde resten werden in een kistje met de *Bromo* naar Batavia vervoerd en daar tijdens een plechtige ceremonie op 2 mei 1877 aan de Italianen overgedragen om onder Italiaanse vlag naar Singapore te worden overgebracht. Daar werden de beebotten verbrand, zoals vereist volgens de Italiaanse gezondheidswetten, en werd de as (plus de waterketel) vervolgens naar Italië verscheept. Op 30 september 1877 werd Nino Bixio onder groot eerbetoon in zijn geboorteplaats Genua begraven, waar ook zijn standbeeld werd geplaatst, dat nog steeds valt te bewonderen.

De Italiaanse regering was zo ingenomen met de afhandeling van deze kwestie dat zij daaraan uitdrukking wilde geven door het toekennen van verschillende onderscheidingen.¹⁰ Op 28 december 1877 schreef Michielsen vanuit Batavia - hij

¹⁰ Het *Bataviaasch Handelsblad* van 10 december 1877 meldt dat gouverneur-generaal Van Lansberge was be-

had zijn dienst in Atjeh net beëindigd en was op weg naar zijn volgende bestemming in Borneo - een plechtige brief aan koning Willem III met de mededeling dat het de koning van Italië, Victor Emanuel II, had behaagd hem te benoemen tot ridder der Orde van de Kroon van Italië en met het verzoek om vergunning te verlenen tot het aannemen van die benoeming en het dragen van de versierselen die daaraan waren verbonden.¹¹ Voor het aannemen van buitenlandse onderscheidingen moest namelijk speciale toestemming van de Kroon worden verkregen.

Michielsen had deze onderscheiding te danken aan zijn aandeel in het veilig overbrengen van de resten van het stoffelijk overschot van Bixio naar diens vaderland Italië. Dit aandeel zal behalve uit het vinden van de nog aanwezige beenderen ook hebben bestaan uit een goede overdracht van het stoffelijk overschot naar de *Bromo*. Gouverneur-generaal J.W. van Lansbergen liet in een brief van 20 april 1878 aan koning Willem III weten dat hij geen bedenkingen had tegen de gevraagde vergunning, met het gevolg dat bij koninklijk besluit van 9 juni 1878 deze vergunning werd verleend.

Minister van Koloniën P.Ph. van Bosse liet op 18 juni 1878 weten dat de toestemming was verleend en dat kosten van de leges f 4,29 bedroegen, die Michielsen aan de landskas moest voldoen. Bosse zond twee afschriften van het voornoemde koninklijk besluit, met het verzoek om aan Michielsen het van een zegel voorziene exemplaar als ook het overlegde diploma van zijn benoeming te doen uitreiken, onder gelijktijdige invordering van de zegel- en legeskosten (te weten het eerder genoemde bedrag van f 4,29). De hele gang van zaken is een prachtig staaltje van Nederlandse bureaucratie, maar Michielsen kon zijn eervolle onderscheiding tegen geringe kosten aanvaarden. Hij zat toen al in de binnenlanden elders in de archipel.

Sumatra's Oostkust

Van Noord-Sumatra ging Michielsen in 1878 naar Borneo, waar hij eerst diende als controleur in de Zuider- en Ooster-afdeling en vervolgens in 1881 als assistent-resident van Koetei (Oost-Borneo). Een jaar later, in 1882, werd in Sampit zijn zoon Karel geboren, een buitenechtelijk kind, dat door hem werd erkend. Over de moeder, een inheems-Chinese vrouw genaamd Kim Nio, is verder niets bekend. In 1883 werd Michielsen benoemd tot assistent-resident van Deli (Oost-Sumatra) en in 1886 werd in Medan zijn tweede zoon Frits geboren, ook buitenechtelijk en ook erkend, weer met Kim Nio als moeder. Zij zal dus Michielsen van Koetei naar Deli hebben vergezeld. Daarna verdwijnt zij geheel uit beeld. Zij wordt overigens in de memoires nergens genoemd. Michielsen komt hierin zijdelings te spreken over het tweejarig Europees verlof dat hem in 1886 werd toege-

noemd tot grootkruis van de Italiaanse kroonorde, generaal-majoor Wiggers van Kerchem tot commandeur, en kapitein Bardok tot officier. Michielsen werd in dit bericht niet genoemd. Aan hem werd de laagste onderscheiding toegekend.

11 NA, MvK 1850-1900 (toegangsnr. 2.1002), Verbaal 18 juni 1878 (inv.nr. 3107).

kend en hij noemt dan wel zijn zoon Karel die meeging naar Nederland, maar niet de net geboren Frits noch moeder Kim Nio. Karel en Frits hebben beiden later, zoals gebruikelijk bij Europese kinderen, hun opleiding in Nederland genoten.¹²

In 1888 keerde Michielsen terug naar Indië. Hij was even 'ambtenaar op non-activiteit', maar met ingang van 3 september 1888 werd hij benoemd tot assistent-resident 'ter beschikking van de resident ter Oostkust van Sumatra', om vervolgens in 1889 zelf te worden benoemd in die residentsfunctie.¹³ Men kan gerust stellen dat zijn verblijf in Oost-Sumatra als bestuursambtenaar zijn 'finest hour' was, wat ook later in de vele necrologieën werd benadrukt. Hij was een machtig en daadkrachtig man, die veel voor de streek heeft betekend in een periode dat die regio zelf een geweldige economische ontwikkeling doormaakte.¹⁴ Maar zijn optreden was niet bij iedereen onomstreden en enkele artikelen in diverse kranten belichten een opvallende karakteristiek van Michielsen, namelijk zijn rechtlijnige en autoritaire hand van besturen.¹⁵

Na zijn overgang in 1894 van Oost-Sumatra (resident) naar West-Sumatra (gouverneur) verscheen in de Indische krant *De Locomotief*, uitgegeven te Semarang, in 1895 een lang artikel over Michielsen onder de titel 'De nalatenschap van resident Michielsen'.¹⁶ In deze terugblik liet de krant zich zeer kritisch uit over het optreden van Michielsen in Oost-Sumatra, zoals deze krant zich wel meer kritisch uitliet over de koloniale overheid. Maar de eigenzinnigheid van de resident was van dien aard dat in de krant werd gesproken over het 'autocratische bewind' van Michielsen. Ook het misnoegen, dat bij de sultan van Deli over het gewestelijk bestuur zou hebben bestaan, werd breed uitgemeten en diens reis naar Batavia om zijn beklag bij het opperbestuur te doen over de 'hondse behandeling' die hem bij verschillende gelegenheden door de resident ten deel was gevallen, werd uitvoerig vermeld. De toon van het lange artikel is sterk insinuerend en de strekking bij herhaling zeer afkeurend, maar het werpt ook licht op de stijl van besturen die Michielsen eigen was.

De krant vervolgt met de mededeling dat de sultan zo gegriefd was dat hij in

12 K.W.J. Michielsen werd op 21 juni 1882 in Sampit geboren en overleed op 13 december 1958 in Den Haag. F.J.L. Michielsen werd op 18 februari 1886 in Medan geboren (plaats en datum van overlijden onbekend). Veel genealogische gegevens omtrent de familie Michielsen zijn ontleend aan het artikel van L.A.M. Michielsen, 'De Bredase familie Michielsen. Een geslacht met een verre uitstraling', *Gens Nostra*, 1994, 176-195. Hoewel de auteur als zeer nauwkeurig te boek staat, maakte hij juist in de tak van W.J.M. Michielsen enkele fouten. Zo gaf hij Michielsen de voornamen Wilhelmus Johannes Maria en liet hij E.E. van Geuns geboren worden in Tandjoer (moet zijn Tjiandjoer) en K.W.J. Michielsen in Medan (moet zijn Sampit). Ook ten aanzien van het nageslacht van W.J.M. Michielsen jr. vermeldt hij enkele onjuistheden.

13 Zijn benoeming van 3 september 1888 ontleen ik aan de *Java Bode*, 1 september 1888.

14 De latere gouverneur-generaal J.B. van Heutz, die in de herinneringen ook ter sprake komt, namelijk bij het overlijden van de vader van Michielsen in 1858, was in die tijd in Medan als eerste luitenant-adjudant in garnizoen gelegerd. Na de geboorte van zijn zoon Willem Charles op 13 juni 1884 deed hij van dit heuglijke feit aangifte bij Michielsen als vertegenwoordiger van de burgerlijke stand. *De Sumatra Post*, 1 februari 1921.

15 Uit zijn tijd aan de Oostkust stamt nog een publicatie die ik niet onder ogen heb gehad, maar die ik hier volledigheidshalve vermeld: W.J.M. Michielsen en P. de Vries & Zoon, *Gekleurde op linnen geplakte kaart van een aantal tabaksondernemingen op Sumatra* (Amsterdam 1891). Met detailkaarten.

16 *De Locomotief*, 17 april 1895.

december 1893 zich met een rekest, opgesteld door mr. J.R. Voûte, tot gouverneur-generaal C.H.A. van der Wijck wendde en dat Michielsens daarop naar Batavia werd ontboden teneinde zich te verantwoorden. Deze kwam direct naar de hoofdstad om, zoals het heette, met de regering 'van gedachten te wisselen'. Volgens *De Locomotief* wenste de landvoogd het geschil bijgelegd te zien en had ook een verzoening plaats, waarbij resident Michielsens de sultan de hand drukte, 'onder toevoeging van eenige vriendschappelijke, maar ernstige woorden'.

Begin december 1893 werd P.J. Kooreman aangewezen om Michielsens op te volgen als resident van Sumatra's Oostkust. Toen keerde de sultan huiswaarts. Voor Michielsens werd een goed heenkomen gezocht, aldus de krant, en toen kort daarop O.M. de Munnick de dienst verliet, werd Michielsens in zijn positie gepromoveerd tot Gouverneur van Sumatra's Westkust. Aan de Oostkust viel volgens de krant veel goed te maken, hetgeen een ernstig verwijt inhield aan het adres van Michielsens. Maar het was *De Locomotief* die hier sprak, die overduidelijk de persoon van Michielsens niet welgezind was.

Daartegenover stond dat de Oostkust met groots vertoon afscheid nam van Michielsens. Er werd een speciale commissie ingesteld, waarin ook de sultan van Deli zitting had, en de vendutie van zijn inboedel bracht een onwaarschijnlijk groot bedrag op ('weergaloos schitterende opbrengst'), en een jaar later werd hem namens de ingezetenen van Sumatra's Oostkust nog een huldeblijk aangeboden, dat hem bij zijn vertrek was toegezegd.¹⁷ Dit, naast de vele andere blijken van genegenheid, was toch een uitdrukking van grote erkentelijkheid.

Tjong A Fie

Uit Michielsens tijd aan de Oostkust dateert een lange en warme vriendschap met Tjong A Fie (1860-1921). Over het ontstaan van deze vriendschap, die voor Michielsens van grote betekenis is geweest, is verder niets bekend en hier wreekt zich wederom het ontbreken van Michielsens eigen aantekeningen over deze aangelegenheid. Tjong A Fie, die zijn geboorteland China op vijftienjarige leeftijd in grote armoede had verlaten, klom in Deli op tot een zeer vermogende ondernemer.¹⁸ In zijn functie van majoor der Chinezen werd hij in Medan en omstreken een zeer invloedrijk man, niet alleen in de grote Chinese gemeenschap in die regio, waarvan hij de opperste raadsman was, maar ook in het algemeen bestuurlijke bestel (tot aan Batavia toe). Tjong A Fie, nu weinig bekend meer, was decennialang een grootheid en hij verdient een bijzondere plaats in de geschiedenis van Oost-Sumatra.

17 De Commissie bestond uit de heren J.W. Stempfoort, P. Kolff, F. Kehding, F. Kerstens, J. van Hengel, C.M. Herckenrath, E. de Beyer en J. van Hamel, Z.H. de Sultan van Deli en de Luitenant der Chinezen Tjong A Fie. *Deli Courant*, 1 juni 1895.

18 Ik baseer me in deze paragraaf behalve op mededelingen in Indische kranten ook op diverse geschriften van Dirk A. Buiszkool, een groot kenner van de materie. Onder meer zijn artikel 'The Chinese Commercial Elite of Medan, 1890-1942: The Penang Connection', *Journal of Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, 2009, 113-129.